Stříbrný stolní soubor na zámku Luka n. Jihlavou

MILAN ČUMPL

Ve sbírkách Muzea Vysočiny v Jihlavě se nachází stříbrný stolní soubor francouzské provenience (inv. č. Ji-1/D/19/1-45) pocházející ze zámku v Lukách n. Jihlavou, odkud byl s částí zámeckých sbírek jako konfiskát předán do správy jihlavského muzea.[1]

Odkud a za jakých okolností se soubor dostal do majetku Widmannů-Sedlnických, sídlících v Lukách n. Jihlavou,[2] nelze dnes s určitostí říci, jelikož podstatná část zámeckého archivu včetně inventáře byla za druhé světové války zničena, ale z několika skutečností můžeme usuzovat, že do Luk se soubor dostal jako součást věna kněžny Anny L. Lazarevové (1838 - 1888), která se roku 1864 provdala za majitele luckého panství, svobodného pána Viktora Widmanna (1836 - 1886).[3]

Mezi ruskými šlechtičnami, které se vdaly do Čech, patřila Anna Lazarevová k těm, které byly doma nejštědřeji obdarovány. Pocházela z rodiny moskevských a petrohradských Lazarevů, jejichž předkové náleželi k vládnoucí vrstvě v Persii a zejména v Arménii. Jejich petrohradský palác, jak je patrno z dobových fotografií,[4] byl přeplněn množstvím uměleckých předmětů, které svědčí o bohatství a společenském postavení Lazarevů.

Z jejich majetku byly do Luk n. Jihlavou převezeny mramorové skulptury, hodiny, bohatě zdobený nábytek, množství drobných uměleckých předmětů z malachitu, sèvreský a pařížský porcelán a v menší míře také obrazy a kresby.

Dokladem jejich petrohradského původu jsou již zmíněné fotografie paláce Lazarevových, na kterých můžeme tyto předměty identifikovat. Bohužel pro určení původu našeho souboru nám tyto snímky neposlouží, jelikož ani na jednom z nich není zachycen, a proto domněnku, že byl soubor do Luk přivezen z Ruska, můžeme podložit jen několika nepřímými důkazy:

1. Na kufru, ve kterém je soubor uložen, se zachovalo několik nálepek:
   a) německy a rusky psaná adresa, dnes však již těžko čitelná "Graf Wi ...., Keiserlicher Oberhofmeister";
   b) dvě železniční nálepky, první s nápisem "BRESLAU", a druhá s nápisem "aus Oderberg nach Brünn".

Podle těchto dvou nápisů můžeme usuzovat, že soubor byl s ostatní výbavou přepravován po železnici na trase Petrohrad - Pskov - Varšava - Krakov - Vratislav - Bohumín (Oderberg) - Brno.

2. Jako další důkaz může sloužit již zmíněný předávací protokol ministerstva kultury č. j. 2525, ve kterém je soubor uváděn jako "ruské stříbro".
3. Za poslední důkaz můžeme považovat francouzskou orientaci Lazarevů, odpovídající tehdejší módě vysokých ruských kruhů, motivovanou navíc příbuzenským vztahem k rodině proslulého francouzského politika Ch. M. Talleyranda a k francouzské rodině Rohanů.

Stolní soubor se skládá z těchto jednotlivých částí:

- slánka jednoduchá	8 ks
- slánka zdvojená	4 ks
- souprava na olej a ocet	2 ks
- stojánek na hořčici	2 ks
- terina	2 ks
- omáčník	2 ks
- kastrol	6 ks
- mísa kruhová Ø 27,5 cm	4 ks
- mísa kruhová Ø 30 cm	6 ks
- mísa kruhová Ø 35,5 cm	2 ks
- mísa oválná větší	2 ks
- mísa oválná menší	2 ks
- samovar	1 ks
- cukřenka	1 ks

Soubor se však nedochoval kompletní, chybí tyto části:
- dvě skleněné vložky do slánky,
- dvě skleněné vložky do stojánku na hořčici
- odlivka, která je součástí soupravy na olej a ocet.

KATALOG

Kufr

Rozměr: v. - 60 cm; d. - 115 cm; š. - 54,5 cm.

Dřevěný kufr s mírně vydutým víkem je z vnější strany potažen tmavou kůží a v rozích zpevněn železným kováním. Na čelní stěně jsou zapuštěny dva zámky chráněné širokým pásem silné kůže, který je přibit k víku. Na bocích jsou dvě železná držadla potažená kůží. Vnitřek kufru je členěn do dvou pater (horní vyndávací), která jsou vytvarována pro uložení jednotlivých částí souboru a potažena jelenicí.

Slánka

Rozměr: v. - 9 cm; š. - 9cm; Ø misky - 7 cm.

Podstavec slánky ve tvaru trojúhelníka s konkávně prohnutými stranami spočívá na třech lvích tlapách. Boky podstavce jsou zdobeny plastickým pásem pletence.
Z podstavce vyrůstají tři stylizované labutě, nesoucí svými rozepjatými křídly kruhovou objímku, zdobenou plastickým pásem perlovce a listovce.
Do objímky je zasazena polokulovitá miska z čirého sodnodraselného skla, zdobená pásem probrušovaných olivek.

Zdvojená slánka

Rozměr: v. - 22 cm; podstavec - 19,5 x 10 cm; Ø misek - 7 cm.

Oválný podstavec kořenky spočívá na čtyřech lvích tlapách, jeho boky jsou zdobeny plastickým pásem jednoduchého pletence. Z podstavce vyrůstají dvě trojice stylizovaných labutí, nesoucích svými rozepjatými křídly dvě kruhové objímky, které jsou zdobeny pásem perlovce a listovce.
Objímky jsou vzájemně spojeny destičkou, k ní je připevněn egyptizující sloupek, na jehož hlavici je držadlo ve tvaru věnce z listů a květů.
V objímkách jsou zasazeny polokulovité misky z čirého sodnodraselného skla, zdobené pásem probrušovaných olivek.

Stolní souprava na olej a ocet

Rozměry: v. - 32 cm; podstavec - 26 x 14 cm;
odlivky v. - 2,5 cm; Ø dna - 2 cm;
karafy v. - 22,5 cm; Ø dna - 6 cm;
zátka v. - 10 cm.

Oválný podstavec soupravy spočívá na čtyřech lvích tlapách, jeho boky jsou zdobeny plastickým pásem jednoduchého pletence. K podstavci jsou připevněny dvě trojice labutí, nesoucích svými roztaženými křídly dvě kruhové objímky zdobené plastickým pásem perlovce a listovce, do kterých jsou zasazeny skleněné karafy. Uprostřed podstavce je egyptizující sloupek na vysoké bazi, zdobené plastickým ornamentem tvořeným stylizovanými delfíny a rostlinnými prvky. K hlavici sloupku je připevněno držadlo v podobě věnce z listů a květů.
V ose sloupku jsou dva otvory, do kterých jsou zasazeny dvě odlivky válcovitého tvaru, jejichž kónicky se rozšiřující okraj je zdoben pásem perlovce a listovce.
Karafy z čirého sodnodraselného skla jsou zdobeny několika typy brusů (kaménkový, plošné řezy, matový brus), řazenými do jednotlivých pásů.
Zátky jsou zdobeny kaménkovým brusem.

Stojánek na hořčici

Rozměr: v. - 15 cm; Ø podstavce - 6 cm.

Kruhový podstavec stojánku spočívá na třech lvích tlapách a je zdoben plastickým pásem pletence a listovce. Z podstavce vyrůstá krátká nožka, ke které je připevněna trojice stylizovaných labutí, nesoucích svými rozepjatými křídly kruhovou objímku, zdobenou plastickým pásem perlovce a listovce.
K objímce je připevněno kruhové, mírně vyduté víčko s otvorem pro lžičku, na vrcholu víčka je držadlo v podobě poupěte.
Vysoké esovité ucho stojánku je zdobeno plastickým motivem beřaní hlavy a labutě.
Poznámka: skleněná vložka i lžička chybí!

Kastrol

Rozměr: v. - 8 cm; Ø dna - 18 cm;
víko Ø - 21 cm.

Kastrol se dvěma uchy ozdobenými plastickým ornamentem z listů a květů.
Víko kastrolu je kruhové, mírně vyduté, při okraji zdobené plastickým pásem listovce.
Držadlo víka v podobě věnce z listů a květů, pod ním kruhová podložka zdobená plastickým dekorem z listů vinné révy a svazků květů.

Terina

Rozměr: v. - 20 cm; podstavec - 18 x 10,5 cm; víko - 36 x 23 cm.

Oválný podstavec teriny, při okraji zdobený plastickým pásem listovce, přerůstá v krátkou nožku, ke které přiléhá hladké tělo teriny, opatřené dvěma uchy zdobenými plastickým rostlinným dekorem.
Oválné víko teriny je hladké, pouze při okraji zdobené pásem perlovce. Držadlo víka má tvar věnce z listů a květů, oválná podložka pod ním je zdobená plastickým dekorem z listů vinné révy a svazků květů. Uvnitř teriny je stříbrná vložka oválného tvaru, hladká bez ozdob.

Omáčník

Rozměr: v. - 20 cm; podnos - 28 x 16 cm.

Oválný podstavec omáčníku, při okraji zdobený plastickým pásem listovce, přerůstá v krátkou nožku, k níž přiléhá vlastní tělo omáčníku, při okraji zdobené pásem listovce.
Ucho omáčníku je ve tvaru stylizované labutě.
V noze omáčníku je dlouhý šroub, jehož pomocí se k podstavci připevní oválný podnos, zdobený při okraji pásem listovce.

Mísa

Rozměr: Ø - 35,5 cm.

Mísa kruhová s dvakrát odstupňovaným okrajem, zdobeným plastickým pásem listovce.

Mísa

Rozměr: Ø - 30 cm.

Mísa kruhová s dvakrát odstupňovaným okrajem, zdobeným plastickým pásem listovce.

Mísa

Rozměr: Ø - 27,5 cm.

Mísa kruhová s dvakrát odstupňovaným okrajem, zdobeným plastickým pásem listovce.

Mísa

Rozměr: 47 x 29,5 cm.

Mísa oválná s dvakrát odstupňovaným okrajem, zdobeným plastickým pásem listovce.

Mísa

Rozměr: 52 x 33 cm.

Mísa oválná s dvakrát odstupňovaným okrajem, zdobeným plastickým pásem listovce.

Cukřenka

Rozměr: celková v. - 31,5 cm.

Kruhový podstavec spočívá na čtyřech lvích tlapách, jeho boky jsou zdobeny pásem ornamentu skládajícího se z listů a hroznů vinné révy.
Z podstavce vyrůstají čtyři labutě, nesoucí kruhovou desku s dvanácti otvory při okraji (mohly sloužit pro zasunutí lžiček). Uprostřed desky je válcovitý podstavec, na němž jsou dvě figurky nahých klečících dětí, nesoucích montáž, ve které je zasazena miska z čirého sodnodraselného skla, zdobená broušeným ornamentem. Ucha cukřenky jsou ve tvaru stylizovaných labutí. Víko je kruhové, mírně vyduté, při okraji zdobené pásem perlovce.

Držadlo ve tvaru věnce z listů a květů, pod ním kruhová podložka zdobená plastickým dekorem listů vinné révy a svazky květů.

Samovar

Rozměr: celková v. - 42 cm.

Podstavec samovaru má tvar trojúhelníka s konkávně prohnutými stranami, jejichž boky jsou zdobeny pásem pletence rámovaným dvěma pásy perlovce.
Uprostřed podstavce je kruhový otvor pro válcovitý kahan (hořák). Vlastní nádoba samovaru ve tvaru amfory spočívá na třech prohnutých nohách, zakončených vysokými palmetami.
Ucha samovaru jsou zdobena plastickým rostlinným ornamentem. Pod hrdlem samovaru jsou dva oválné medailony s mytickými výjevy. Na předním je znázorněna Amfitríté na dvou mořských koních, na zadním Poseidón na delfínu.
Víko je kruhové, mírně vyduté, při okraji zdobené pásem perlovce.
Držadlo víka je ve tvaru labuti v lastuře.
Uvnitř samovaru se nachází válcovitá vložka a sítko s dlouhým držadlem.

* * *

Na jednotlivých kusech souboru se setkáváme s těmito typy puncovních značek:

1. *Standardní značka* tvaru osmiúhelníka s vyobrazením běžícího kohouta. Tato značka byla užívána v Paříži v letech 1809 - 1819 pro označení zboží vyrobeného ze stříbra o ryzosti 950/1000.
   V našem souboru jsou tímto puncem označeny všechny kusy.
2. *Garanční značka* kruhového tvaru s vyobrazením hlavy bohyně Athény. Tato značka byla užívána v Paříži v letech 1809 - 1819. Kromě samovaru jsou jí označeny všechny kusy souboru.
3. Na samovaru je oválná značka s vyobrazením hlavy ženy a písmenem P. Tato značka byla užívána jako garanční v letech 1793 - 1794 v Paříži, ale byla zřejmě též užívána jako *značka vývozní* až do roku 1840.[5]
4. *"Gegenstempel";* s tímto razítkem se v našem souboru setkáme pouze na spodních okrajích všech plochých mis. Tato značka byla zavedena ve Francii v r. 1819 a používala se do roku 1838 jako prostředek proti falšování puncovních údajů.
   Jelikož touto značkou jsou ocejchovány pouze ploché mísy a na ostatních kusech souboru se s ní nesetkáme, můžeme uvažovat, že ploché nádobí bylo vyrobeno jako poslední.
5. *Mistrovské značky:*
   Samovar je označen kosočtverečným puncem s iniciálami M. V. C. a vyobrazením kotvy se dvěma hvězdami. Tuto značku používal mistr C. V. Martin. Ostatní kusy souboru jsou označeny kosočtverečnou značkou s iniciálami ML a vyobrazením vlajky a orla. Tuto značku užíval Mars-Augustin LEBRUN.

Z uvedených skutečností tedy vyplývá, že lucký stolní soubor byl vyroben v Paříži v letech 1809 - 1819 Marsem Augustinem Lebrunem, pouze samovar, jako speciální součást souboru, byl vyroben C. V. Martinem.

Při podrobnějším studiu souboru zjistíme, že M. Lebrun při jeho výzdobě použil poměrně úzkou paletu výzdobných prvků.

Nejvýraznějším z nich je motiv labutě, námět v době empiru velice oblíbený pro svoji dekorativnost i pro možnost mnoha stylizací. Lebrun nepoužívá labuť samoúčelně pro dekoraci, ale jako prvek konstrukční (nosný) - např. slánky, soupravy na olej a ocet, a dále do tvaru labutí formuje ucha nádob, např. omáčník či cukřenka.

Dalším významným prvkem je motiv girlandového věnce, které Lebrun užil jako držadla vík u terin, kastrolů i slánek.

Tehdejší zájem o egyptské památky, podnícený Napoleonovým tažením do Egypta, se odrazil i ve výzdobě našeho souboru, kde jsou držadla zdvojených slánek a souprav na olej a ocet formována do tvaru sloupu s egyptskou hlavicí.

Posledním výtvarným prvkem, který se uplatnil ve všech kusech souboru, jsou antické pásové ornamenty: listovec, pletenec a perlovec.

Na cukřence je v souboru ojedinělý motiv dvou klečících dětí nesoucích skleněnou misku; zde se Lebrun zřejmě inspiroval z práce M. G. Biennaise, který stejný motiv použil na veliké terině, vyrobené kolem roku 1800.[6]

M. Lebrun nechává zcela v duchu tehdejší módy vyznít hladké, z antických předloh vycházející tvary nádob (kastroly, teriny, omáčníky); jedinými ozdobami jsou poměrně velká, plasticky zdobená ucha a držadla poklic, ornament se uplatňuje jen jako úzký pás při okrajích. Tato snaha o strohost vrcholí u plochých mis, kde jedinou ozdobou je pás listovce na profilovaném okraji.

C. V. Martin při výzdobě samovaru vycházel z práce M. Lebruna a použil stejné výzdobné prvky (ucha samovaru, pásy listovce), ale také použil takové výzdobné prvky (např. mohutné palmety či medailony s mytologickou tematikou), jimiž se samovar poněkud odlišuje od ostatního souboru.

Závěrem můžeme tedy konstatovat, že stolní soubor ze zámku v Lukách n. Jihlavou je typickou kvalitní ukázkou francouzského empirového stříbrnictví, jakých není v československých sbírkách mnoho.

Tato práce by se měla stát impulsem pro další výzkum, který by měl probíhat tímto směrem: pokusit se nalézt další práce M. Lebruna a C. V. Martina v našich sbírkách,[7] porovnat je s jejich pracemi ze zahraničních sbírek[8] a nakonec porovnáním těchto prací s tvorbou předních francouzských stříbrníků tohoto období (např. - M. Jacquart, M. G. Biennais, J. B. C. Odiot) zařadit dílo M. Lebruna a C. V. Martina do kontextu francouzského empirového stříbrnictví.

POZNÁMKY

1 Seznam předmětů předaných muzeu v Jihlavě podle výnosu ministerstva kultury - státní památkové péče ze dne 3. 6. 1954, č. j. 2525/54.

2 Viktor Widmann v roce 1871 získal pro sebe a své potomky titul hraběte a po matce připsané jméno Sedlnický z Choltic.

3 Zámek byl postaven v letech 1739 - 1747 za Maxmiliána Oldřicha hraběte Kounice. Dvoupatrová budova zámku s bočními rizality je zdobena střízlivými lesénami. Zahradní průčelí, otevřené do anglického parku, je bohatší o výrazně vyklenutou terasu. V roce 1768 zámek koupili Widmannové, jejichž rodu patřil až do roku 1945.

4 Soubor dobových fotografií zachycujících interiéry paláce Lazarevů v Petrohradě je dnes uložen na státním zámku Jaroměřice n. Rokytnou.
5 Diviš J., *Markenzeichen auf Silber,* s. 116, obr. 735.
6 Brunner H., *Alte Tafelsilber,* s. 128.
7 V expozici Uměleckoprůmyslového muzea v Praze jsou tři konvičky M. Lebruna z let 1819 - 1838, inv. č. 45378-45380.
8 Konvička a miska M. Lebruna z let 1809-1819 ze sbírky Stavrose Niarchose, F. Davis, French silver.

LITERATURA

Arminjon C. - Beaupuis J. - Bilimoff M., *Dictionnaire des poinçons de fabricants d'ouvrages d'or et d'argent,* Paris 1798-1838. Paris, 1991.
Brunner H., *Alte Tafelsilber ein Brevier Sammler und Liebhaber.* München, 1964.
Davis F., *French silver 1450-1825.* London, 1970.
Diviš J., *Markenzeichen auf Silber.* Praha, 1976.
Link E. M., *Ullstein Silberbuch.* Frankfurt/M. - Wien, 1968.
Meyer F. S., *Handbuch der Ornamentik.* Leipzig, 1911.
Mžyková M., *Ze sbírek zámku Luka nad Jihlavou.* In: Umění a řemesla 2/1982, s. 33-38.

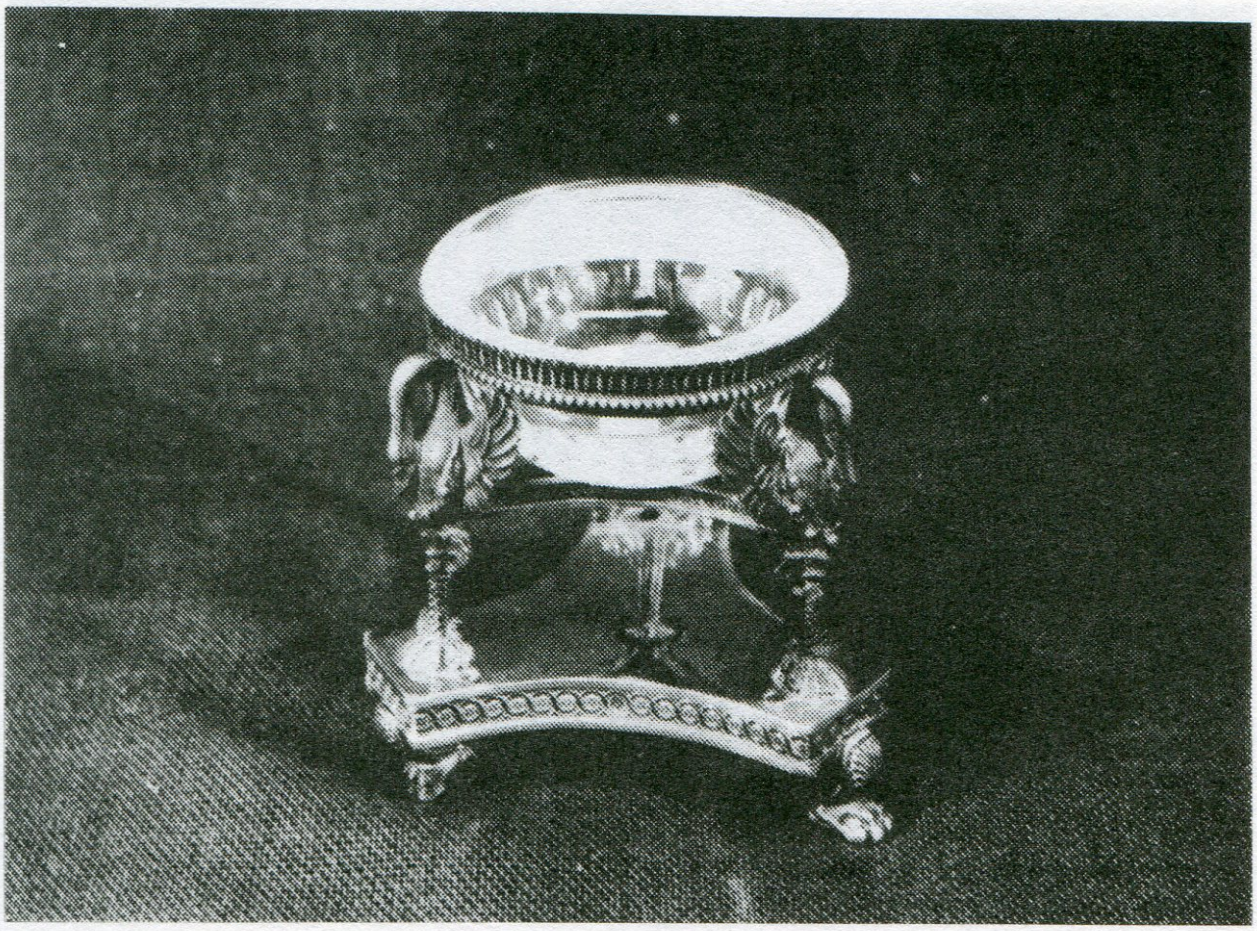

1. Slánka.

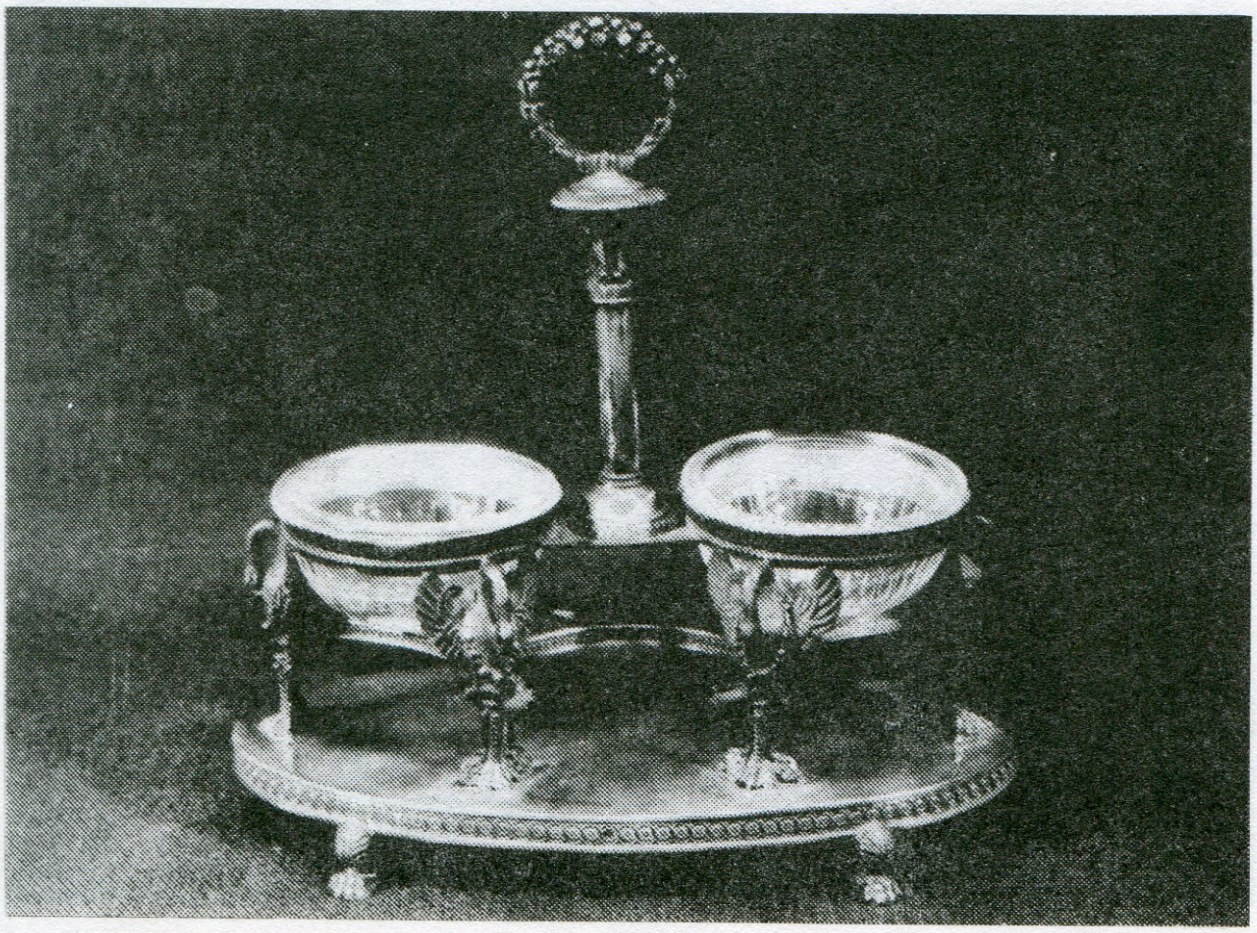

2. Zdvojená slánka.

3. Stolnísouprava na olej a ocet.

4. Stojánek na hořčici.

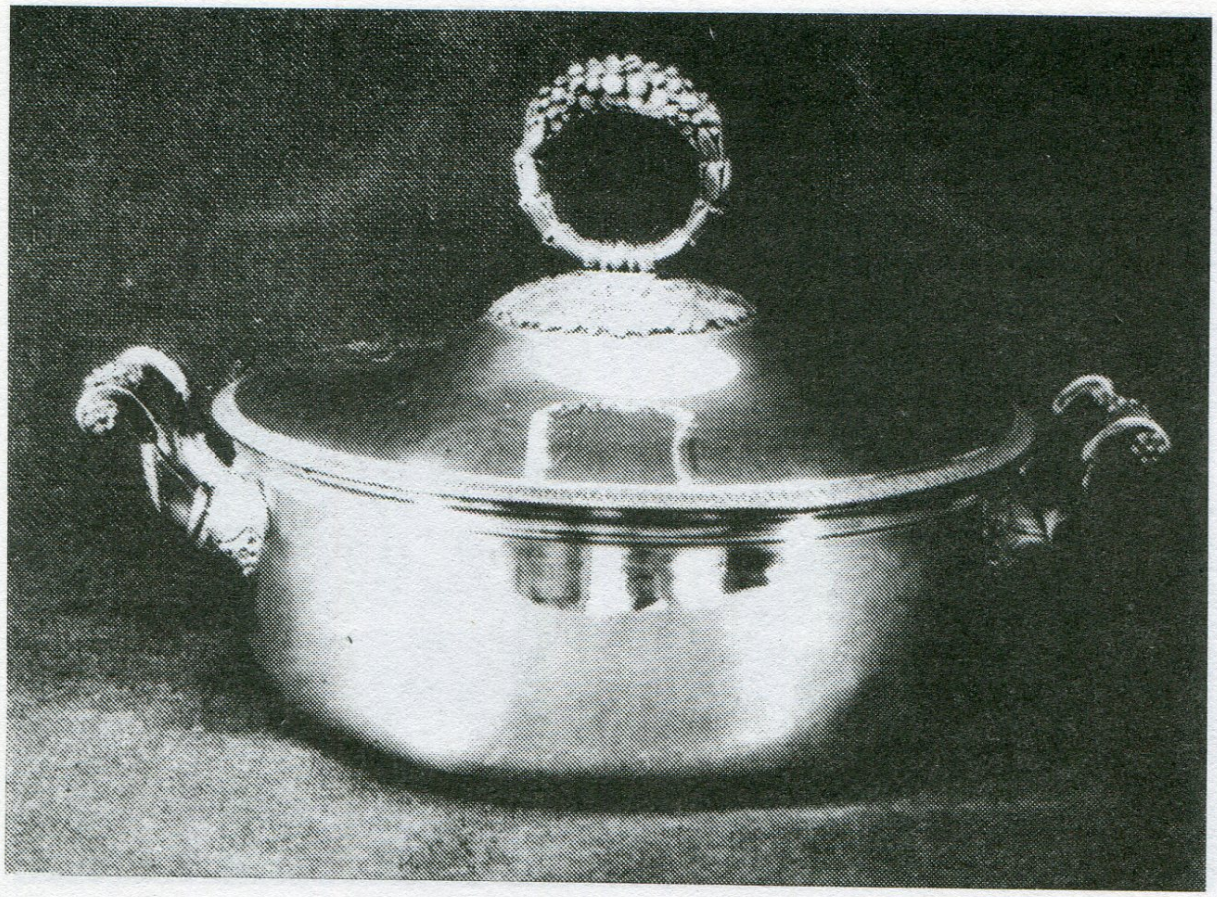

5. Kastrol.

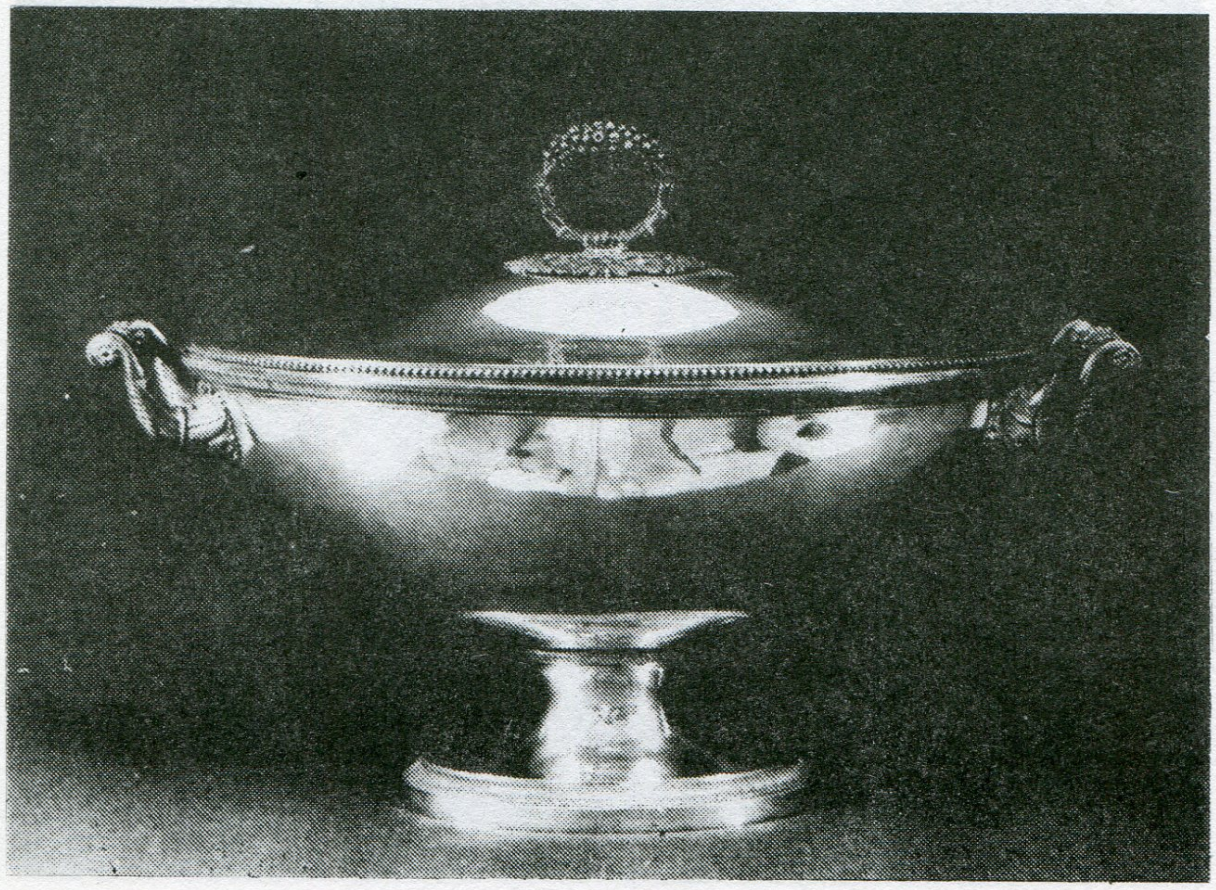

6. Terina.

7. Omáčník.

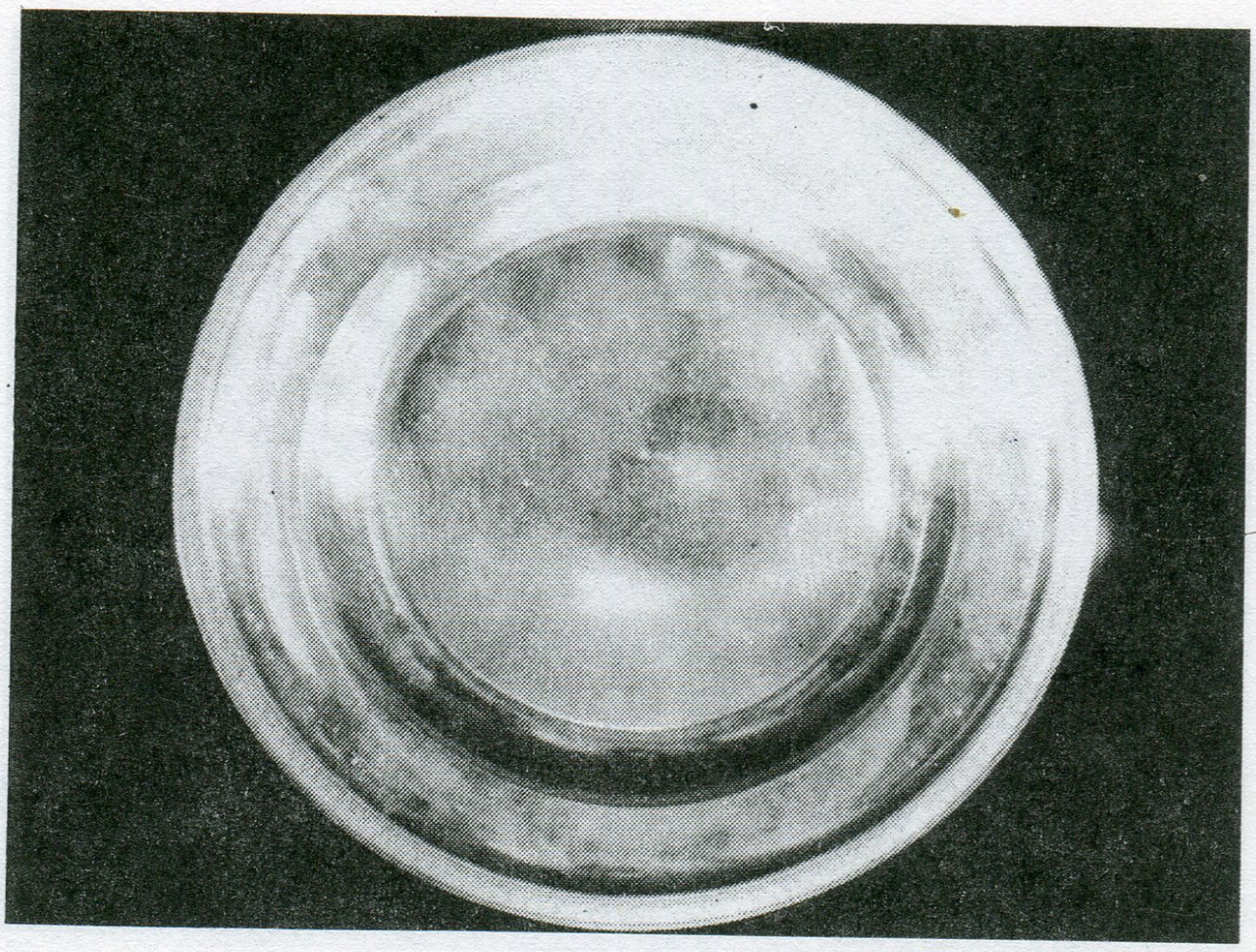

8. Mísa.

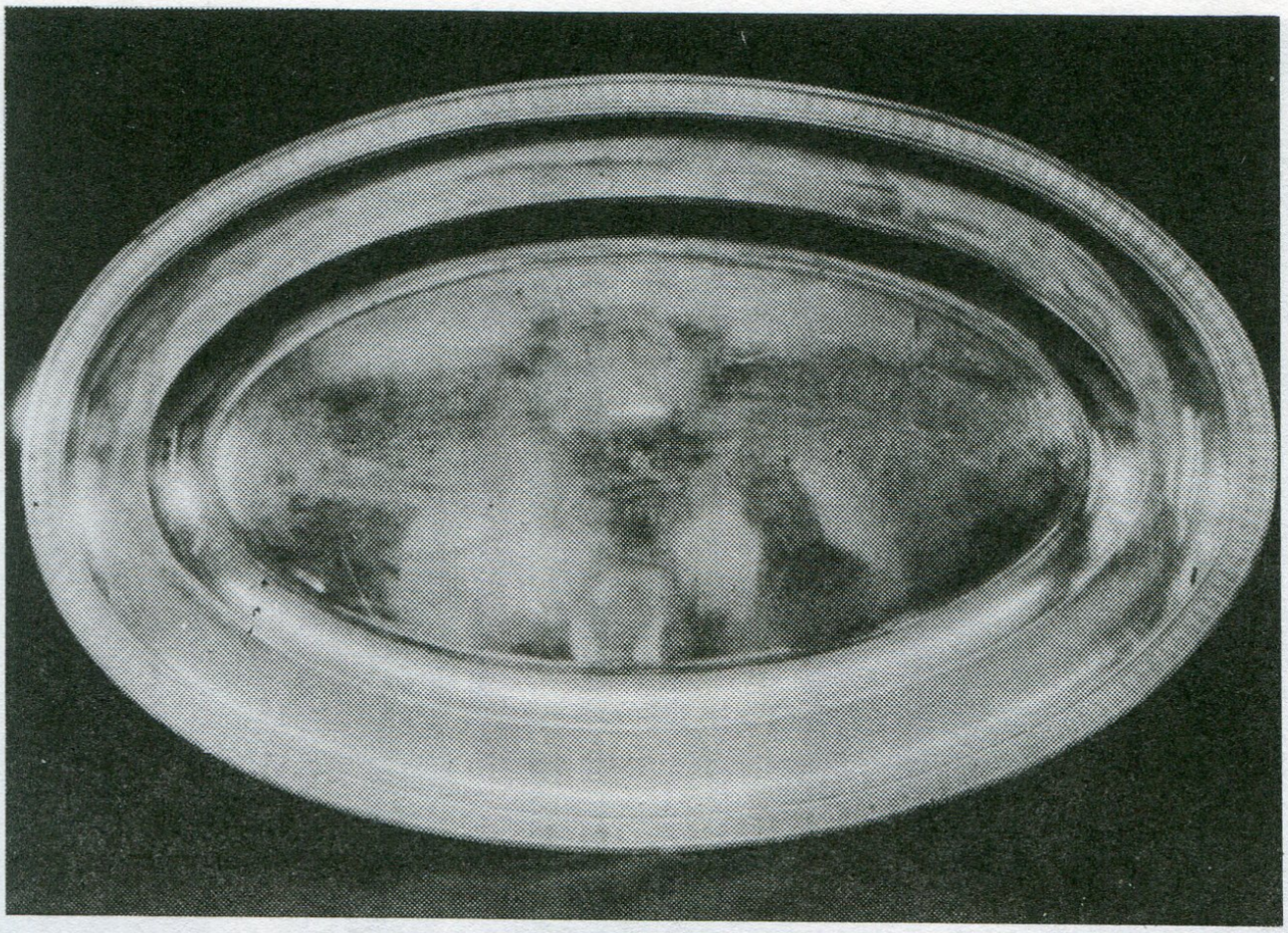

9. Mísa oválná.

10. Cukřenka.

11. Samovar.

Foto Jana Kourková.

Die silberne Tafelgarnitur aus dem Schloss Luka nad Jihlavou

Milan Čumpl

In den Sammlungen des Hochlandmuseums in Iglau befindet sich eine silberne Empiretafelgarnitur französischer Provenience, die aus dem Schloss Luka n. Jihlavou stammt. Wir können annehmen, dass diese Garnitur ein Teil der Mitgift der russischen Fürstin Anna L. Lazarevová war, die 1864 den Besitzer der Domäne von Luka, den Freiherrn Viktor Widmann, heiratete.

Die Garnitur besteht aus 44 Teilen (Salzbehälter, Gefässe für Öll und Essig, Ständer für Senf, Terrinen, flache Schüsseln, Saucieren, Zuckerdose und Samowar) und befindet sich in einem für diesen Zweck hergestellten Spezialkoffer. Nach den Punzzeichen zu urteilen, wurde die Garnitur in der Zeit von 1809 bis 1819 von dem Silberschmiedemeister Mars Augustin Lebrun in Paris hergestellt. Der Samowar stammt aus den Werkstätten des C. V. Martin.

Das Hauptschmuckmotiv der Garnitur ist ein Schwan, den Lebrun zum einen als dekoratives Element, zum anderen aber auch als Konstruktionselement benutzt. Weitere schmückende Elemente sind Girlandenkränze und antike Bandornamente (Blätter-, Perlen-, Flechtenornamente). Eine ähnliche Dekorpalette benutzte C. V. Martin auch auf dem Samowar.

Derartige Beispiele französischer Silberschmiedekunst gibt es nur wenige in den tschechischen Sammlungen. Diese Arbeit sollte einen Impuls für weitere Studien geben, die die Garnitur einordnen in den Kontext der Empiresilberschmiedekunst.

Adresa autora:
Milan Čumpl, Helenínská 101, Jihlava.